

v nich vznikající. V nich se počítá se zakládáním malých a středně velkých závodů.

Sjednocování Evropy a odstranění mezinárodních hranic zcela změnil život a funkci dnešních "pohraničních oblastí", nejprve na hranicích mezi dnešními členskými zeměmi, později i těch, které tvoří dnes pohraničí vůči nečlenským zemím, zejména na východní hranici zemí ES. Dnes tato všechna pohraniční místa patří k "periferním", méně vyvinutým oblastem. Mají horší spojení s ostatními územími svých států, méně vyvinutou infrastrukturu než vnitrozemí. Počítá se, že již v 90. letech dojde ke změnám jak ekonomickým, tak kulturním v jejich využívání.

Zvláštní místo je věnováno i spolupráci mezi městy a regiony. Vznik Evropy bez hranic povede k prohloubení spolupráce mezi jednotlivými regiony společenství, v tom k navazování kontaktů mezi městy různých zemí i mezi jejich regiony.

V současné době existuje celkem osm evropských regionů, resp. skupin regionů:

- atlantické regiony sestávající z regionů na území Spojeného království, Irska, západní části Francie, Španělska a Portugalska,
- regiony centrálních hlavních měst ve Spojeném království, Německu, v Nizozemí, v Belgii a severní Francii,
- alpské regiony (část Německa, Francie a Itálie),
- západní středomořské regiony (pobřežní regiony Španělska, Francie a Itálie),
- regiony středního středomořského prostoru (italské Mezzogiorno a Řecko),
- pobřežní regiony Severního moře (ve Spojeném království, v Nizozemsku, Německu a v Dánsku),
- regiony uvnitř Francie a Španělska,
- pět regionů na území bývalého východního Německa.

V současné době se vypracovávají další regionální studie zabývající se napojením ES na skandinávské země nově vznikajícími vztahy k zemím střední a východní Evropy, novými vztahy mezi regiony v jižním a východním Středomoří. O všech hlavních tématech budou vypracovány nové analýzy a studie.

Územní plánování bude muset v zemích ES vycházet z řady současných skutečností, a

to z přehodnocení zemědělské politiky a politiky rybního hospodářství, v průmyslových činnostech a zaměstnanosti z restrukturalizace průmyslových odvětví se zřetelem mj. i k životnímu prostředí, v zahraniční politice z nutnosti respektovat zájmy jednotlivých zemí ES, z respektování nově se formujících (ubývajících) lidských zdrojů, kde se předpokládá pomoc zemí střední a východní Evropy, z nového hodnocení bytové výstavby a bytové politiky se zaměřením na asanaci nevyhovujících bytových fondů a výstavbu nového fondu bydlení, i z nové koncepce získávání energií.

V dosavadním územním *rozmístění obyvatelstva* jsou ohromné rozdíly mezi zeměmi i v jednotlivých zemích. Tento nerovnoměrný vývoj vede k místním rozdílům v tlaku na pracovní příležitosti, v tlaku na sociální zajištění, k místním migracím. Mezi zeměmi existují také rozdíly v institucionálním zabezpečení koncepčního plánování. Např. v Nizozemí a v Německu existují samostatná ministerstva pro prostorové uspořádání a územní plánování, ve Francii a Portugalsku je kombinována metoda centrálního plánování a regionální politiky, v ostatních zemích je agenda decentralizována a na nižších orgánech správy se řídí jen koncepcemi zpracovávanými vrcholnými orgány, které vypracovávají ve Spojeném království, v Dánsku a Řecku ministerstva životního prostředí a ve Španělsku ministerstvo veřejných prací. Pracuje se s krátkodobými i dlouhodobými plány.

Jednotlivé země formulují své plány a seznamují s nimi vlastní i *mezinárodní veřejnost*. Např. v Nizozemí byl vypracován dlouhodobý plán "Evropa bez hranic" s časovým horizontem 25 let, v Dánsku byl publikován materiál "Strategie pro Dánsko v nové Evropě" s horizontem 30 let, ve Francii existují plány územního uspořádání do roku 2000, portugalská Gulbekianova nadace uveřejnila již v roce 1990 "Úvahy o budoucnosti Portugalska a Evropy" ap. Důležitou roli hrají postupně vznikající "svazy přesahující hranice" s regionální nebo místní funkcí. Své plány mají i různé orgány a obce, které nemají konkrétní přímé územní vazby, jako např. tzv. "Čtyři motory Evropy": Porýní-Alpy, Bádensko-Würtembersko, Lombar-

die a Katalánsko; řeší otázky zdrojů, dopravy a jiné.

Jedna kapitola dokumentu má příznačný název: "Na cestě k územně plánovacímu řešení". Územní plánování má ve všech členských zemích ES významnou funkci. Pravidelně se scházejí ministři mající na starosti ve svých zemích tuto sféru vládní činnosti a přijímají koordinující rozhodnutí ev. návrhy pro orgány společenství. V září 1990 přijal *Evropský parlament* významné rozhodnutí k urychlení a prohloubení prací v územním plánování, jehož dosavadní tempo bylo shledáno nedostačující. Na podkladě tohoto politického rozhodnutí bylo v listopadu 1990 Komisí přijato sdělení "Evropa 2000: perspektivy budoucího územního uspořádání Společenství - předběžný přehled" a přeloženo v témže měsíci příslušným ministrům na jejich zasedání v Turíně. Dokument byl přijat jako doporučující, mající usnadnit práci státních, regionálních i místních plánovacích orgánů.

Oddíl (úsek) věnovaný *vztahům demografie a ekonomiky* vychází ze současné a perspektivní situace obyvatelstva. Dnešní hustota obyvatelstva zemí ES je 145 obyvatel na km²; v zemědělských oblastech někde i méně než 20 obyv./km², v hustě zalidněných oblastech však přesahuje i 5 000 obyv./km². Demografické trendy charakterizuje snížení reprodukce a stárnutí obyvatelstva. Je charakterizována situace jednotlivých zemí, mezi nimiž zůstávají i nadále značné rozdíly. Důležitou roli má mezistátní stěhování, u něhož se předpokládá další zvýšení objemu. I zde je věnována pozornost jednotlivým zemím a také očekávaným vztahům k zemím východní a střední Evropy, které budou mít důležitou úlohu ve formování jak počtu, tak zejména struktury obyvatelstva dnešních zemí ES v budoucnosti.

Oddíl zaměřený na infrastrukturu a územní vztahy analyzuje *problémy dopravy*, které jsou důsledkem historického vývoje na evropském kontinentě a které nelze měnit ze dne na den. Vychází se z odhadu, že ze 100 mil. osob překračujících ročně hranice zemí ES tak 45 % činí vlastním vozidlem, 10 % autobusy, 30 % letadly a jen 8 % železnicí. 70 % cestujících připadá na cestovní ruch, 14 % na obchodní cesty. Nejvíce jsou dopravně přetížena ekonomická centra.

Přitom se očekává další roční zvýšení objemu dopravy v těchto centrech o 5 %. Řešení se hledá v přesunech mezi silniční a železniční dopravou, ve zvýšení propustnosti existujících sítí, v umožnění vyšších rychlostí, v hledání nových směrů dopravy, což však naráží na mnoho obtíží v oblasti vlastnických práv, v oblasti investic, v oblasti ochrany životního prostředí.

Oddíl životního prostředí navazuje na problematiku *čerpání přírodních zdrojů*, na odpadové hospodářství a na zachování "přiměřeného ekonomického růstu" jako hlavních složek ovlivňujících životní prostředí. Právě zde se zdůrazňuje přeshraniční význam zdrojů znečištění a jejich důsledky. Právě zde se hledá řešení ve vztahu k dosud nečlenským zemím ES. Mapky ukazují hlavní zdroje znečišťování jednotlivými složkami poškozování ovzduší, vod i půdy. Ročně se produkuje v ES kolem 2 mld. tun odpadů, z nichž 20 mil. tun jsou nebezpečné látky. Hledá se nové řešení při nemožnosti vývozu odpadů do nečlenských zemí nebo ukládání do moří.

Oddíl věnovaný specifickým územním typům má výchozí bod v rozboru *urbanizačních procesů* v zemích ES. Během posledních let lze konstatovat některé protichůdné procesy v tempu urbanizace. Nejprve bylo registrováno rychlé soustřeďování obyvatelstva do měst. Následovala etapa opuštění středů měst a usazování se na jejich okrajích. Ta je nyní vystřídána - u některých velkých měst - *úbytkem velkoměstského obyvatelstva*, které snížilo intenzitu migrace do měst, ev. přímo se z některých ohrožených měst vystěhovává. Neplatí to pochopitelně obecně a pro všechny země, ale pro nejvíce industrializované. Na příkladu jednotlivých metropolí je ukázáno, odkud a v jakém množství se do nich stěhují jejich noví obyvatelé. Pro 90. léta se nepředpokládají v dosavadních trendech vývoje měst dramatické změny. Pozice jednotlivých měst se bude měnit v závislosti na změnách demografických i ekonomických, ne však překotně. Budoucnost venkovského prostoru, který představuje 80 % plochy, ale jen 10-20 % obyvatelstva členských zemí, z nichž 7 % připadá na zemědělské obyvatele, bude záviset na koncepci rozvoje tohoto prostoru.

Oddíl věnovaný politickým aspektům budoucího vývoje Evropy začíná úvahou o *potřebě vyváženého vývoje* na kontinentě jako celku, jenž by měl být výsledkem vyváženého vývoje jednotlivých zemí. K efektivnímu využívání zdrojů přispěje otevření hranic v roce 1993. Hluboké úvahy je nutno věnovat důsledkům geografických rozdílů zemí, jejich různě vysokému zalidnění, různému stupni ekonomického vývoje, různě vysokému ohrožení životního prostředí, růzností v sociálním složení obyvatelstev. Řešení vidí dokument ve "vyřešení územních problémů".

Studium materiálů Evropských společenství a jejich orgánů je pro nás nezbytně nutné nejen jako zdroj potřebných informací o jejich činnosti v rozličných oblastech politického a sociálně ekonomického vývoje, ale pro možnost budoucí efektivní a iniciativní spolupráce s jejími orgány. I na tomto místě možno opakovat, že naše územní plánování - i bez mezinárodních kontaktů - pracovalo na stejně vysoké koncepční úrovni jako zahraniční partneři, že však realizace závěrů byla chudší, než si autoři představovali a než mohli prosadit.

Alois Andrlé

Słownik gwarów rolniczych

Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego,
Akademia Rolnicza w Warszawie,
Wydawnictwo SGGW-AR, 1990, 68 s.

Jeden z nejcitovanějších evropských filozofů dvacátého století Ludwig Wittgenstein sbíral v letech 1925-1926, v období své dobrovolné učitelské praxe na venkovské jednotřídce v Otterthalu v Dolním Rakousku, specifické výrazy žáků a venkovanů. V roce 1926 pak vydal vlastním nákladem "Slovník pro lidové školy" (42 stran). Ač jde o uspořádání a výběr slov staré přes šedesát let, máme při čtení dojem, že jde o dílo moderní s vysokou hodnotou výkladovou, filologickou a v neposlední řadě sociologickou.

L. Wittgensteina nepřipomínáme náhodou, ale v souvislosti, kdy pod odbornou redakcí filologa Stanisława Dubisze (Instytut języka Polskiego, Uniwersytetu Warszawskiego) a rurálního sociologa Mariusza Kosieradzkiego (Zakład Socjologii wsi, SGGW-AR) vydává Vysoká škola zemědělská ve Varšavě ve spolupráci s Akademií zemědělskou postupně několikadílň "Slovník mluvy zemědělců". Oba zmínění redaktori vedou třicetipěticeletný autorský kolektiv, jenž se podílí na sběru a organizačních pracích.

Ve druhém díle "Slovníku mluvy zemědělců" (dále jen "Slovník"), jež máme k dispozici, je obsaženo asi 600 výrazů a frazeologických spojení z oblasti zemědělství. Autoři informují v předmluvě, že na sběru podkladů se podíleli krom třicetiletého kolektivu také stážisté Vysoké školy zemědělské a Vysoké školy pedagogické, dále studenti, diplomanti, členové sociologické společnosti (kteří svou činnost berou vážně), pracovníci zemědělských institucí a dobrovolníci, jenž odpověděli na výzvu uveřejněnou v tisku v roce 1988.

V druhé fázi práce se autoři nad získaným jazykovým fondem intenzivně zamýšleli, jak sami uvádějí. Analyzovali zejména strukturu jazyka. Zde jsou výsledky: 44,28 % prezentovaného slovníkového materiálu bylo přejato z lidových dialektů, 1,84 %

tvorí regionalismy, výrazivo z obecného polského jazyka pak činí 12,37 %. Autoři věnovali pozornost také novým profesionalismům hovorovým neosemantismům, jež tvoří 41,14 % slovníkového fondu. Uvedené výsledky potvrzují základní tezi autorů, že mluva, jazyk zemědělců má interdialektový charakter.

Stručný nástin metodiky

Věřejnost i členové uvedených institucí byli požádáni, aby sepisovali, dokumentovali, zapisovali specifické výrazy, užívané zemědělci ze svého prostředí a okolí. Akce se podařila z části - z třiceti šesti krajů bylo dosud zmapováno devět, což je zhruba čtvrtina celého území Polska. Práce na "Slovníku" však pokračuje.

Při sběru materiálu byly použity dvě základní techniky:

1. Autoři zvolili témata, na něž odpovídali tak zvaní informátoři. Jejich výpovědi pak byly sekundárně analyzovány.
2. Dále autoři použili instruktivního dotazníku, ve kterém byly nakresleny různé předměty, nářadí, reálie atd., o jejichž slovní označení byli žádáni respondenti. Autoři potom uvedené výrazy (slovní označení) porovnávali, typologizovali, katalogizovali podle krajů, lokalit, profesí atd.

Úvodní statě slovníku

Vypracovali tři autoři: Mariusz Kosieradzki, Stanisław Dubisz a Bogdan Klepacki.

M. Kosieradzki ve své stati uvádí, že jazyk zemědělců, podobně jako jiné žargony, *vynalézá*, líčí, dělí, analyzuje, nepochybně se učí, v čase se mísí s jinými...

V současném Polsku je tato mluva, tento jazyk především komunikačním prostředkem diverzifikované *sociální* skupiny. Jde zde o zemědělce-výrobce, zemědělce-průmyslové dělníky, dělníky, zabývající se zemědělstvím, ale též zemědělce-úředníky a zaměstnance a v neposlední řadě též zemědělskou a venkovskou inteligenci. Jde tedy o různorodou sociální strukturu, jež řeč jako určitý sociální symbol znamená reflexi hlubinnějšího podloží. (Ne náhodou Adam Michnik na

konferenci "Evropská budoucnost" v Krakově v říjnu roku 1991 vystoupil s referátem o posttotalitním jazyku, ve kterém apeloval na přebudování naučit se "ve svobodě svobodnému jazyku").

Podle Kosieradzského jsou polští zemědělci-výrobci výrazně pod vlivem jazyka techniky a technologie, ale též pod vlivem výrobně tržního jazyka. Stejně tak ostatní uvedené sociální skupiny jsou více či méně vázány na instituce, částečně na organizace, s nimiž jsou profesně spojeny. Signifikantní přitom je, že všechny tyto sociální skupiny jsou spojeny s přírodou, což jejich jazyk dokazuje. To vše je možné vyčíst ze Slovníku.

Kosieradzski dále vychází z úvahy, že řeč, mluva, jazyk zemědělců je "technizován a technologizován, přičemž je neustále intenzivně propojen s přírodou, že tedy není důvodu považovat mluvu zemědělců za jazyk outsiderů". Autor se však táže dále v intenci prognostika, zda je naděje pro představu, že se jazyk zemědělců stane jazykem "rovnoprávných obyvatel"? Bude mít někdy větší šanci společenskou, nejenom exkluzivně literární, či filmově televizní? Tak, aby byl výrazněji zastoupen v obecném polském jazyce? Svou odpověď Kosieradzski váže na podmínku, která záleží na společenské podpoře a rozvoji polské vesnice.

Druhý z autorů předmluvy, Bogdan Klepacki, ve své stati "Každý potřebuje svou rodnou ves" rozvíjí tezi, že každý z nás využívá svůj jazyk mimovolně, nepozastavuje se nad schopností jeho významu pro organizaci a rozvoj civilizace. Každý z nás si nosí svou mluvu v sobě, řeč, získanou od svých nejbližších.

Stanislaw Dubisz, třetí z autorů úvodu, nazval svou úvahu "Řeč zemědělců - profesiolekt, sociolekt nebo interdialekt?" Otevírá svou statí vymezením pojmu *zemědělec*. Ten podle Slovníku polského jazyka znamená:

1. člověka, zabývajícího se zemědělstvím, provozujícího zemědělské hospodářství, speciálně sedláka, pracujícího na poli;
2. specialistu v oblasti zemědělství či agrotechniky, majícího ukončené studium zemědělství.

Sémanticky tedy jde o jednotu dvou různých sociálních a pracovních podskupin. Sociální skupina "zemědělec" se dělí na dvě základní

podskupiny s rozdílným sociálním a intelektuálním statusem. Do první podskupiny náleží individuální soukromí rolníci, reprezentující především sedláky bez odpovídající odborné kvalifikace či specializace, pracující však v zemědělství na základě zděděných a přejímaných znalostí a tradic.

Do druhé podskupiny se řadí specialisté, mající specifické vzdělání a reprezentující vrstvu inteligence.

Zvolená dichotomie dokládá, že stejně jako se různí profesionální status obou podskupin, různí se do jisté míry i jejich "Slovník", související s jejich profesní činností s příslušností k určitému prostředí.

Shrnutí

A tak se dostáváme k jádru naší úvahy nad "Slownikiem gwary rolniczej". Domníváme se, že bádání o jazyku sociální skupiny zemědělců je součástí také sociologie venkova a zemědělství. Právě tento interdisciplinární přístup byl sociologii venkova a zemědělství vlastní také u nás v období mezi dvěma válkami, a potom krátce v letech 1967-69, kdy obor profileoval prof. Jan Tauber.

Studium a analýza jazyka je záležitostí sociologickou. Friedrich August von Hayek píše ve své nové knize *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism*, 1989: "Obchod, stěhování a zvětšování nebo mísení populace lidem nejen otevíraly oči, ale uvolnily také jejich jazyky. Nebylo to jen tím, že obchodníci se nutně střetávali na svých cestách s cizími jazyky a také je někdy zvládali, ale byli také nuceni uvažovat nad různými významy důležitých slov (třeba jen proto, aby neurazili své hostitele nebo aby pochopili podmínky smluvního jednání), a tak se seznamovali s novými a různorodými názory na většinu základních záležitostí" (překlad V. Cepl).

Také naše sociologie venkova a zemědělství by se měla orientovat v širší sféře zájmů, v rozlehlejších územích, košatějších problémech, zázemích a podnětech. V tom nám byla polská sociologie wsi vždy vzorem. Nejinak je tomu i v případě "Slownika gwary rolniczej".

Věra Dvořáková